

Deksida Delić*

Poetika pričanja epskog pjevača Avde Međedovića

Sažetak

U ovom radu predstaviti ću tekstove u kojima su zabilježeni razgovori sa epskim pjevačem Avdom Međedovićem. Tekstove ću posmatrati sa dva kompatibilna aspekta: generalno sa aspekta usmenoga kazivanja u formi intervjua i aspekta autopoetičkih iskaza iz kojih crpim nužne informacije i mapiram jednu opću poetiku Međedovićevog pripovijedanja u stihu. U traganju za pokušajima rekonstrukcije Homerove tehnike kompozicije njegova dva čuvena epa, *Ilijade* i *Odiseje*, američkog naučnika Milmana Parryja je put doveo u Bijelo Polje (Sandžak), gdje je upoznao epskog pjevača Avdu Međedovića, koji će kasnije predstavljati najistaknutiji primjer bošnjačke narodne tradicije. Zahvaljujući građi koju su, prvo Parry, a zatim Albert Bates Lord i drugi istraživači prikupili uglavnom od bošnjačkih epskih pjevača u Sandžaku, danas na Univerzitetu Harvard postoji *The Milman Parry Collection*, odnosno *Parryjeva zbirka*, u kojoj su pohranjeni mnogobrojni tekstovi (između ostalog i oni o Međedoviću) koji su danas od neprocjenjive važnosti za istraživanja ove vrste tradicionalnog nasljeđa. Tekstovi na kojima su razgovori sa ovim epskim pjevačem pohranjeni su u dvije osnovne kolekcije: *Milman Parry Songs* i *Albert B. Lord Songs*. Ovi tekstovi po svojim poetičkim svojstvima imaju ogromnu vrijednost budući da nam približavaju samu ličnost Avde Međedovića, njegovu životnu priču, kao i detaljna objašnjenja o tvorbi i načinu izvođenja izabranih pjesama, što se može uzeti kao doprinos razumijevanju pjevačeve poetike. Također, osvjetljava se bogatstvo njegovih pjesama i sa jezičkog aspekta - daju se značenja mnogih turcizama i drugih manje poznatih riječi. Iz tekstova ću izdvojiti osnovna poetička svojstva: šta je za epskog pjevača važno kada je riječ o epskoj pjesmi, epskom junaku, epskom događaju, načinu „kićenja“ same pjesme (tehnika tvorbe) itd. Osim toga, analizirat ću i razgovore o životu Avde Međedovića kako bih ispitala biografiju pjevača, ali i one iskaze u kojima se daju značenja brojnih turcizama i drugih manje poznatih riječi, jer oni osvjetljavaju njegove pjesme i sa jezičkog aspekta.

Ključne riječi: Avdo Međedović, iskazi, autopoetika, biografija

---

* Filozofski fakultet Univerziteta u Tuzli.

Parry je smatrao da je jedini ispravan pristup razrješenju homerskog pitanja proučavanje i istraživanje tradicije koja je analogna Homerovoj, a po njegovom mišljenju takva je bila upravo bošnjačka tradicija. Izučavanju Međedovićeve tehnike tvorbe pridavalo se mnogo pažnje budući da se ona dovodi u izravnu vezu sa Homerovom tehnikom, čime se direktno otvara put za razrješenje načina nastanka epova *Ilijade* i *Odiseje*. Tekstovi na kojima su zabilježeni razgovori sa Međedovićem, a koji su zapisani na oko 1000 stranica, pohranjeni su u dvije glavne kolekcije – u *Milman Parry Songs* i *Albert B. Lord Songs*.

Identifikacija tekstova

Detalji o tekstovima snimljenim u kolekciji *Milman Parry Songs*:

- Pričanje I za rukopis broj 6802**, Pn 12380, 16. 7. 1935.
- Pričanje I za rukopis broj 6840**, Pn 12445, 2. 8. 1935.
- Pričanje II za rukopis broj 6840**, Pn 12450, 4. 8. 1935.
- Pričanje III za rukopis broj 6840**, Pn 12457, 5. 8. 1935.
- Pričanje za kunst**, Pn 12467, 9. 8. 1935.
- Pričanje II za rukopis broj 6802**, Pn 12395, 19. 7. 1935.
- Pričanje III za rukopis broj 6802**, Pn 12400, 20. 7. 1935.
- Pričanje IV za rukopis broj 6802**, Pn 12423, 23. 7. 1935.
- Pričanje I**, Pn 12436, 31. 7. 1935.
- Pričanje II**, Pn 12443, 1. 8. 1935.
- Pričanje V za rukopis broj 6802**, Pn 12431, 30. 7. 1935.
- Pričanje VI za rukopis broj 6802**, Pn 12434, 31. 7. 1935.

Detalji o tekstovima snimljenim u kolekciji *Albert B. Lord Songs*:

- Pričanje**, LN 34, 23. 5. 1950.
- Pričanje** (nastavak), LN 34, 23. 5. 1950.

Navedeni identificirani tekstovi bit će predmet analize i interpretacije ovog rada, a najviše će se fokusirati na one iskaze u kojima su sadržani iskazi o tehnici tvorbe i načinu izvođenja samih Međedovićevih pjesama, odnosno epa Ženidba Smailagić Meha.

Način kreiranja pjesme

U odnosu na izvedbu drugih epskih pjevača, Međedović svoju individualnu izvedbu izvodi vremenski daleko duže. Štaviše, on je u jednom vremenskom razdoblju znao

tvoriti gotovo dvostruko ili trostruko više stihova nego drugi pjevači. Drugi su pjevači znali „koristiti vrlo česte i duge pauze i pjevali su daleko polaganije“¹ od Međedovića. Ono što se iz razgovora sa Međedovićem može zaključiti jeste činjenica da je on sam bio svjestan da su njegove pjesme daleko duže od pjesama drugih pjevača iz njegove regije.

Međedović: Pa kaz'o sam ti, Boga mi, brate, koji je goj guslač dobar bijo, a ispev'o je pesmu za pet sahata, moja je deset.²

Ovaj Međedovićev iskaz nalazi se u razgovoru koji je u *The Milman Parry Collection* zabilježen pod brojem Pn 12443. U tom zapisu se vodi razgovor između Parryja i Vujnovića³ i samog Međedovića, a razgovor donosi informacije o epu *Ženidba Smailagić Meha*, njegovoj dužini i *dodavanju* na poslušani predložak.

Vujnović: *Znaš li ti što si sve dod'o u onoj pjesmi?*

Međedović: *Da ti narijecam riječima?*

Vujnović: *Ne, ne, nego otprilike u pjesmi će si pridao?*

Međedović: *U opremama i u dohodima komanda'ta, kapetana, buljukbaša, ajana, (...). Neko kaže: „četiri kolana“ i razmini, niti zbori: „ilikli“ ni „ibrišimli“, ni „četiri jedan po drugome“, ni tak'ijem „potkićeni biserom“, ni „populjati sedefom“ ni „navezeni zlatom“, ni... u te stvari okita je moja duža, produžena.⁴*

Iz navedenog iskaza zaključujemo šta bi za Međedovića i istraživače bilo *dodavanje* pjesmi. Dodavanje pjesmi podrazumijeva svojevrsno *kićenje*, koje ne podrazumijeva samo uljepšavanje opisivanjem već, što sam uočila i detaljnijim iščitavanjem epa *Ženidba Smailagić Meha*, i dodavanje određenih strukturnih elemenata na već preslušani predložak pjesme. Dodavanje na već preslušani epski predložak shvatam kao posebnu karakteristiku epskog stvaranja ovog pjevača, po čemu se on pokazao kao izuzetno zanimljiva i jedinstvena poetska individua. Detaljnijim iščitavanjem epa *Ženidba Smailagić Meha* zaključujem da je *dodavanje* najviše izraženo ukrašavanjem

¹ Čolaković, Zlatan. *Homer-Međedović i tradicijska epika*. Novi Pazar: Bošnjačka riječ, 2008., str. 61

² The Milman Parry Collection, Milman Parry Songs, Pn 12443, *Pričanje II*, 1935.

³ Nikola Ivanov Vujnović je bio glavni pomoćnik na prikupljanju građe za profesora Milmana Parryja. On je 1933. godine bio dvadesetpetogodišnji mladić (po nekima je bio i nešto stariji) rođen na području Stoca u Hercegovini.

⁴ The Milman Parry Collection, Milman Parry Songs, Pn 12443, *Pričanje II*, 1935.

(opširnim opisivanjem), ali i novostvaranim načinima zapleta radnje (koje ću u nastavku rada nasloviti kao postupak noveliziranja).

Opisivanje kao tehnika tvorbe

Jedan od osnovnih oblika Međedovićevog načina tvorbe jeste već spomenuti postupak ukrašavanja kroz opisivanje. Ono što je evidentno u Međedovićevim pjesmama, a ponajviše u samom epu *Ženidba Smailagić Meha* jest opisivanje koje ide do pretjerivanja, odnosno ekstremizacije. Međedović je, između ostalog, i prepoznatljiv po svojim izuzetno opširnim i detaljnim opisima. O prisustvu ekstremnosti kod Međedovićevog opisivanja nalazim potvrdu u iskazu koji slijedi, ali isto tako i na primjeru samog epa *Ženidba Smailagić Meha*, čime se on potvrđuje kao jedinstvena poetska individua. Sam Međedović iskazuje koliko je za njega važan detaljan opis likova:

Međedović: Još je mlad, dabogda da mu Bog da zdravlje! Momak gledan, fisan, uredan, je li? Pa tak'i more bit', mašala'! da reknemo. Pa na njemu opreme? On ima jedne toke zlatne. Najprije opletenu đečermu.

*Ni kovatu, ni iglom šivatu,
No od suha ispletenu zlata.*

Što oni guslač, koji „krajišnika“ što smo ga mi doslen zvali, tak'i uredan čojek i tako peva lijepo, što da ne turi onu, što da rekne na našega gospodina samo „đečerma od zlata pletena“. Što ne kaže kako je pletena, a kako je njemu udešena, a đe je na pleći zapučana? Il' na rame il' na plećima? Kakvi je puce pod groce? Pa kako su je toke pritismule? Pa što da ga ne okiti on, kad je on dobar, a ima đečermu zlatnu, je li? To je jedno.⁵

Dakle, jedan od načina Međedovićeve tehnike epske tvorbe je, nesumnjivo, opširno i izrazito detaljno opisivanje. Primjeri opisivanja se jasno vide i u epu koji će u ovom radu poslužiti kao uzorak na kojem se potvrđuju teze o Međedovićevoj tehnici epske tvorbe. Sam ep *Ženidba Smailagić Meha*, odnosno njegova verzija iz 1935. godine, primjer je jednog od najdužih epskih ostvarenja, budući da sadrži 12311 stihova. Opširno i detaljno opisivanje kao jedan od načina tehnike epske tvorbe Avde Međedovića navode na zaključak da se djelatnost ovog

---

⁵ Ibid.

epskog pjevača može posmatrati sa dva aspekta: generalno sa aspekta reproduktivnosti, budući da Međedović ne odudara potpuno od postojećeg epskog predloška, kao i sa aspekta izrazite kreativnosti, s obzirom da uvodi mnogo inovacija prilikom stvaranja svoje verzije epa. Reproductivnost podrazumijeva da epski pjevač ima potrebu i istančan osjećaj obaveznosti da se oslanja na predložak koji u epskoj tradiciji već postoji kao univerzalan, a kreativnost podrazumijeva jednu vrstu dara, talenta ili sposobnosti kojom se epski pjevač izdvaja iz epske tradicionalnosti i uvriježenosti. U ovom dijelu rada Međedovićev način opisivanja pokazat ću preko opisa njegovih likova. Ono što je evidentno kod opisivanja likova jeste da Međedović stvara hiperboličke slike svojih likova, kako muških tako i ženskih.

*Na dečaka mljetačka odela,
A najprije burundžuk košulja,
Više zlata no svilena platna.
Pa poslije pletena đečerma,
Nit' je tkata ni čekićovata,   210
No od suha ispletena zlata.
Na dolami, kud su švovi zlatni,
Kud su švovi sve su gajtanovi.
Zlatne grane na četiri strane,
Uz mišicu, uz ruku desnicu.   215⁶*

Citirani opis Smailagić Mehe u ovom dijelu epa proteže se na čak 59 stihova. Međedović svog junaka predstavlja kroz ovaj opis slijedeći uobičajne načine opisivanja, tj. element oslanjanja na već postojeći predložak je evidentan, jer Međedović svog junaka prikazuje onako kako bi to činili i njegovi prethodnici – odijevanje je izuzetno raskošno i bogato. Međutim, ono što je očigledno kod ovog opisa jeste detaljizacija koja potpomaže da se postigne dosta veća opširnost u odnosu na uobičajne epske opise. Međedović, ustvari, već usvojeni epski predložak opisa ovdje razlaže, usitnjava, čime pravi mnoštvo sitnijih detalja. Time se reprezentativni element opisa izvjesno konkretizuje, čime se postiže ekspresivnost samog opisa. Razvijenom karakterizacijom kroz opisivanje Međedović, ustvari, likove uzdiže na jedan veći nivo, jer pojava junaka mora biti u ravni sa samom njegovom suštinom. Ono što je još evidentno kod Međedovićevog načina opisivanja junaka jeste i uvođenje elementa prisutnosti još jednog lika. Najčešće je to lik majke koja je uvijek prisutna u trenutku opremanja

⁶ Čolaković, Zlatan. *Epika Avda Međedovića/The epics of Avdo Međedović*. Podgorica: Almanah, 2007., str. 171

junaka; njena uloga u procesu Mehinog opremanja je evidentna i neosporna, čime se postiže i efekat ritualizacije.

Postupak noveliziranja

Evidentno je da Međedovićeva verzija epa nastaje kao uobličjenje već objavljene varijante, ali će na toj varijanti Međedović izgraditi svoje poetičke crte u postupku oblikovanja epskog sižejnog obrasca, po čemu će i postati izuzetno zanimljiv. Osim opširnih i detaljnih opisa, Međedović će ostvariti još neka inkorporiranja koja će postati sasvim inovativna. Za razliku od drugih epskih pjevača, Međedovićevo građenje epske pjesme je u mnogo čemu drugačije. To znači da je najveći broj pjevača svoj epski svijet gradio u skladu sa poznavanjem univerzalne epske zakonodavnosti; oni ništa ne mijenjaju, već ponavljaju šta su i kako čuli od drugih pjevača te, samim tim, njihov epski svijet biva nečija tuđa spoznaja univerzalnog epskog svijeta. U skladu s tim, njihovo stvaralaštvo biva neplodno, jer oni, uz samo manje izmjene, izvode repetitivnu već poslušanu. Na taj način stvara se epski svijet koji je najprije tuđa, a tek poslije njihova spoznaja. Jedan od najznačajnijih postupaka u Međedovićevoj tehnici epske tvorbe koji ga čini inovativnim epskim pjevačem jeste postupak inkorporiranja, tj. *umetanja novih scena*, a zatim i postupak *premetanja scena*, što se može potvrditi i u samome epu. Pored inovativnosti u postupcima umetanja i premetanja scena, Međedović se koristi i određenim formama po kojima dodatno naglašava svoju poetsku individualnost. Te forme su sljedeće: forma izvještaja, forma kataloga, digresija, ponavljanje epske radnje te upravni govor, čemu će se posvetiti nešto kasnije.

Postupci: umetanje i premetanje scena

Ep Ženidba Smailagić Meha nije samo opisima šesterostruko duži u odnosu na poslušani epski predložak iz pjesmarice, već je zapravo stvoren novi siže epa u kojem je mnogo toga izmijenjeno. To se, između ostalog, postiže postupcima umetanja i premetanja scena, koji su već spomenuti. Moglo bi se reći da Međedović za postupcima umetanja i premetanja scena poseže onda kada njegova epska logika zahtijeva postojanje scene koje nema u poslušanom predlošku ili premještaj već postojećih scena. U nastavku ću pokušati pojasniti ove postupke, a početak ću sa postupkom umetanja scene. Kao primjer postupka umetanja scene navodim unutrašnji monolog Hasanpaše Tire sa početka epa. Unutrašnji monolog općenito je poznat strukturni element bošnjačke usmene epike, jer se javlja u brojnim epskim ostvarenjima i prije Međedovićevog stvaralaštva, ali se monolog Hasanpaše Tire javlja kao posebna scena u

epu i to u zanimljivom trenutku – poslije govora mladog junaka Mehe, kada on čeka odgovor Hasan-age Cifrića, svog amidže:

*I to bismo s jedom oprostili,
No je crnje Smajilova sina
Da na Bosnu crno delo pođe,
Vijest tužna po cijelom svijetu,   665
Đe se sruši kuća alajbega,
Izda otac i amidža sina. (...)⁷*

Međedović je inovativno koristio uobičajna pjesnička sredstva narodne epike na neočekivanim mjestima i na taj način im pridavao nova značenja. Prema Međedovićevoj epskoj logici, suviše je jednostavan slijed događaja da poslije dugog Mehinog govora odmah slijedi isto tako dug odgovor Hasan-age Cifrića, Mehinog amidže. Tišinu između dvaju govora Međedović majstorski popunjava Tirinim komentarom koji nužno mora uslijediti, jer je Tiro i pokrenuo cijelu inicijativu u vezi sa njihovim razgovorom. Uvođenje ovog komentara ostvareno je preko unutrašnjeg monologa koji je rasprostranjen na 23 stiha. Umetanjem Tirinog unutrašnjeg monologa na mjestu gdje ga u epskom predlošku iz pjesmarice nema, postigla se promjena sižejnog obrasca.

Kako sam i navela, pored postupka umetanja scena, Međedović povremeno poseže i za postupkom premetanja scena, odnosno tematskih cjelina. Primjer postupka premetanja scene jasnije prepoznajem u načinu oblikovanja scene Mehinog boravka u Budimu. Premetanje tematskih cjelina evidentno je kad se ep uspoređi sa predloškom iz pjesmarice iz koje je Međedović prvi put čuo ovaj tekst. U pjesmarici redoslijed radnje ide tako da je Meho s bajrektarom Osmanom prvo otišao kod kadije pa tek onda kod vezira, dok je kod Međedovića u epu došlo do izmjene redoslijeda.

*Baš na kraju od šehar Budima,
Na kraju se dvorac pridesijo,   4315
Đe no vezir od Budima sudi.⁸*

Očigledno je da Međedović želi da njegov junak prvo obavli posao zbog kojeg je prešao tako dug put pa tek onda da ide kod kadije po ničehnamu:

*Kud goj išli pred mehćemu sišli,
U avliju konje učeraše.*

⁷ Ibid., str. 178.

⁸ Ibid., str. 231.

*Kadje Mehmed u dvor pogledao,
Šta je dvorac Budima vezira,
Sram mehčeme đe kadije sude!
Tom se jadu Mehmed začudijo.⁹*

4665

U oba ova postupka vidim isti cilj – zaokruženo sazrijevanje junaka Mehe i njegova potpuna priprema za prekoračenje mladalačke naivnosti i dokazivanje muževnosti koja će osigurati ulazak u svijet odraslih, a pored toga i jedinstvo sa djevojkom Fatimom u smislu vjenčanja. Ovim postupcima Međedović bitno usložnjava svoj epski svijet. Ne samo da ga dodatno boji i svaku scenu preciznije prikazuje, već i odnos elemenata unutar epa smišljenije postavlja u odnosu na poslušani epski predložak iz pjesmarice. Ovakvim postupcima Međedović pokazuje i svoj smisao za detalj koji upućuje na njegova dubinska uranjanja u likove i situacije koje vode čak do psihologizacije. Uzevši sve u obzir, možemo zaključiti da Međedović svoj epski svijet dovodi na nivo dosta veće kompleksnosti u odnosu na epske svjetove drugih pjevača.

Primjenjivanje različitih formi

Već sam spomenula da se Međedović, pored inovativnosti u postupcima umetanja i premetanja scena, koristi i određenim formama po kojima dodatno naglašava svoju individualnost u stvaranju. Tu prije svega mislim na forme *kataloga i izvještaja*. Formu kataloga Međedović upotrebljava dvostruko: kao katalog pozivanja svatova (vojske) i kao katalog dolaska svatova (vojske). U suštini, epski katalogi nisu nepoznat pojam u epici, ali ono što Međedovića odvaja u postupku katalogizacije jeste njegova opširnost i, moglo bi se kazati, njegovo psihološko prikazivanje likova čak i kroz katalog. Pored nabranja, Međedović u katalogima mnogo više nego drugi epski pjevači unosi psihološku motivaciju, čime pozvane likove na neki način približava slušaocima. Katalog time nema samo funkciju proširivanja obima epa, nego ostvaruje i dodatnu kompleksnost kompozicije ostvarivanjem psiholoških produbljivanja likova. Motiv pozivanja, tj. okupljanja u sebi sumira sve najpoznatije bošnjačke epske junake i historijske ličnosti te opisivanje njihovog ne samo vanjskog izgleda nego i najizrazitijih karakternih crta kao i isticanje njihovog porijekla, čime se junaci slušaocima bitno približavaju. Opširnost epskog kataloga pokazat ću na primjeru pozivanja svatova (vojske), koje će u epu uslijediti poslije scene objavljivanja veselja. Ovaj katalog ima dužinu od čak 2530 stihova (na što otpada više od jedne šestine epa),

---

⁹ Ibid., str. 236.

čime se ostvaruje epska tehnika oblikovanja sižejno mnogo duže kompozicije u odnosu na predložak iz pjesmarice. Moglo bi se reći da Međedović ovim vrlo uspješno primjenjuje postupak epske retardacije, tj. usporavanja epske radnje i prolongiranja konačnog ishoda, čime slušaoce vrlo vješto drži u neizvjesnosti zadržavajući tako njihovu pažnju.

*Ondar paša 'vako besjedijo:
 „Sad je vakat knjige rasturavat’,
 Jer je Bosna duga i široka.
 Dok se karte pišu i rasture, 6460
 Tu će proći cijel’ mesec dana,
 Za petnaes’ skupit’ se svatovi.
 Mesec ima kako je Fatima
 Isprošena za našega sina.
 Dok se svati skupe i pokrenu, 6465
 I dok sila side do Budima,
 Tu će biti tri meseca ravna.“¹⁰*

Već na samom početku kataloga nagovještava se da će se svaki svat pojedinačno pozvati, čime se jasno da naslutiti da će radnja biti usporena i usmjerena na statičnost nabranja i predstavljanja svih junaka. U svakoj knjizi paša će detaljno pristupiti pozivanju svakog pojedinca, čime će se ostvariti efekat dodatnog približavanja junaka recipientima epa. Približavanjem junaka ostvarit će se spomenuta psihološka motivacija u prikazivanju likova, ali će do izražaja doći i njihova socijalna te politička i vojna uloga u Bosni. Ovakvim prikazivanjem junaka i uopće stvaranjem ovoliko opširnih epskih kataloga, Međedović će ostvariti svoje težnje u proširivanju obima epa. Sve to popraćeno je izraženim detaljisanjem, čime se stvara jedna cjelovitija slika događaja, ekspresivnija i psihološki mnogo produbljenija. Još jedan od načina da se to postigne jeste i korištenje forme izvještaja, čemu je Međedović, također, itekako sklon. Upotrebom forme izvještaja, pored vrlo opširne forme kataloga, radnja epa se dodatno relativizira, jer se na takav način postiže digresivno udaljšavanje od aktuelnog trenutka radnje. Digresivne slike u formi izvještaja ispoljavaju se kao izvještaj likova o već odigranim događajima, što se može posmatrati kao neka vrsta potpriče koja za funkciju ima dodatno rasvjetljavanje onog što se prethodno dogodilo. Pribjegavanjem ponavljanju priče o prethodno odigranim događajima u formi izvještaja ostvaruje se postupak epskog ponavljanja, koji je jedan od osnovnih elemenata

¹⁰ Ibid., str. 263.

epskog pjevanja uopće. Međutim, Međedovićeva ponavljanja, u odnosu na već uobičajna u narodnoj epici, znatno su obimnija i iscrpnija, odnosno detaljnija. U nastavku donosim primjer forme izvještaja, koji će uslijediti kao Osmanov govor Hasan-agi, nakon što mu Meho ispriča lažni izvještaj. Ovaj izvještaj je jako opširan, zabilježen je čak na 456 stihova:

Osman skoči, grli alajbega: 5580
„Šta to činiš? Jesi l' poludijo?
E, to nije kako Meho priča,
No te sinak kuša na odaju,
Da koja je djela učinijo
Da ga ne bi za ta djela kar'o.   5585¹¹

Međutim, digresivnost od trenutka aktuelne radnje ne ostvaruje se samo formom izvještaja kao jednim vidom informativnog retrospektivnog sagledavanja odigranih događaja, već je to evidentno i na drugim vrstama ponavljanja, a jedna od njih je, naprimjer, ponavljanje dugih opisa ili ponavljanje kataloga kada se za tim ponovo javi potreba. Generalno, i ponavljanje se može posmatrati kao jedno od obilježja Međedovićeve tehnike epske tvorbe, čime se dodatno povećava njena osebnost. U biti, osobine neke prethodne scene se ponavljaju, ali se one sad koriste kod neke nove scene i, samim tim, nemaju istu funkciju kao što su imale na nekom prethodnom mjestu u radnji.

Navedeni primjer forme izvještaja ostvaren je kao upravni govor, jer je realiziran kao Osmanov govor Hasan-agi. Upravo će to biti sljedeće obilježje koje dodatno potpomaže ostvarenju Međedovićevih mnogo obimnijih epskih pjesama u odnosu na iste drugih epskih pjevača. I upravni govor kod Međedovićevih epskih ostvarenja postaje dominantno obilježje. „U pjesmama bošnjačkih tradicijskih pjevača-priča postotak upravnog govora iznosi između 40-60%, a u pjesmama najboljih među njima dostiže otprilike 65%. Međutim, u Međedovićevim pjesmama cjelokupni postotak upravnog govora iznosi oko 75% i ponekad se rasteže u 100% tokom više stotina stihova, kada lik čini digresiju ili daje svoj detaljni izvještaj“¹², a primjer gdje se upravni govor rasteže u 100% tokom više stotina stihova naveden je u već spomenutom Osmanovom izvještaju, čime se još jednom može potvrditi da Međedović uistinu tvori dosta duže pjesme u odnosu na pjesme drugih pjevača iz njegove regije, a način

---

¹¹ Ibid., str. 250.

¹² Čolaković, Zlatan. *Pjevač iznad priča. Homer, Međedović i tradicijska epika*. u: Almanah 41-42, Podgorica: Almanah, 2008., str. 21.

na koji on to radi potvrđuje njegovu inovativnost u postupku kreiranja epike. Dakle, Međedović je nesumnjivo stvorio epski opus zavidne umjetničke vrijednosti, a kad se razmotri sama struktura epa Ženidba Smailagić Meha u njegovoj izvedbi, može se zaključiti da je on epski pjevač na kojeg možemo gledati sa dva aspekta: aspekta reproduktivnosti i aspekta izuzetne kreativnosti. Reprodukcijska se uglavnom temelji na preuzimanju već postojećih tematskih osnova, a način na koji Međedović sve to obrađuje izrazita je individualna kreativnost.

Biografski iskazi

Iz razgovora sa Međedovićem, na snimkama od 31. jula 1935. godine (Parryjev rukopis Pn 12436, Vujnovićeva transkripcija), Međedović detaljno iznosi sjećanja na svoj život te opisuje i nabraja pjevače od kojih je učio pjesme, što je izuzetno dragocjena građa u smislu biografskog iskaza. Ovaj razgovor je također nastavljen i idućeg dana, 1. avgusta 1935. godine. Prema Međedovićevim autobiografskim kazivanjima, on je bio starac koji je u vrijeme snimanja razgovora imao oko 60 godina.

Vujnović: E deder ti, stari, kaži meni sad kako ti je ime?

Međedović: Avdo Međedović.

Vujnović: Koliko si star?

Međedović: Še'set godina, malo više, ne znam koliko.¹³

Dakle, Međedović je mogao biti rođen oko 1875. godine, mada pouzdane podatke o datumu i godini njegovog rođenja nemamo. Iz razgovora koje je Međedović vodio sa američkim profesorom Parryjem i njegovim asistentom, sagledavam njegov način života i razmišljanja „iz perspektive sitnog trgovčića i siromašnog zemljoradnika iz Sandžaka.“¹⁴ Avdo Međedović bio je siromašni stanovnik malog mjesta Obrov kod Bijelog Polja u Sandžaku, koji je živio isključivo od svog rada, a život mu se graničio sa krajnjom bijedom. On je za sebe tvrdio da je bio nepismen čovjek, ali je pod pismenošću podrazumijevao poznavanje latiničnog pisma. Međutim, brojna istraživanja vezana za Međedovića potvrđuju da se on vrlo uspješno služio arapskim, turskim i perzijskim jezikom, budući da je u ranoj mladosti svog života pohađao mekteb, a kasnije čak devet godina proveo kao službenik u turskoj vojsci. U skladu s tim istraživanjima mogu odbaciti konstataciju o Međedovićevoj nepismenosti. Međedović je imao poprilično težak

¹³ The Milman Parry Collection, Milman Parry Songs, Pn 12436, *Pričanje I*, 1935.

¹⁴ Bašić, Husein. *Avdo Međedović – Pjevač priča*. u: Sjenički zbornik, Sjenica, 2001., str. 11.

život koji je, kako se navodi u razgovorima s njim i kako je već i istaknuto, bio obilježen i službom u turskoj vojsci. Nakon navršenog punoljetstva, punih devet godina je služio u osmanskoj vojsci, zahvaljujući čemu je naučio arapski, perzijski i turski jezik, što će se bitno odraziti i na njegov epski opus, budući da je u njemu zastupljen veliki broj orijentalizama. Po povratku iz vojske život je provodio u rodnom mjestu, u Obrovu kod Bijelog Polja, radeći u porodičnoj radnji (mesari, „kasapnici“) koju je naslijedio od oca, ali mu je sin vrlo brzo prokockao svu imovinu. Sa dvadeset devet godina se oženio i to sa ženom koju prije toga nikad nije vidio.

Međedović je bio nepoznat sve dok američki istraživači nisu kročili na prostore Sandžaka i otkrili ga. Sudbina je htjela da narod s tog područja osvijesti veličinu Avde Međedovića kao epskog pjevača i vrsnog guslara upravo zaslugom i trudom stranaca, odnosno Amerikanaca koji su prvi uočili vrijednost i značaj prije svega usmenog blaga tog naroda, a zatim i samu veličinu Međedovićeve ličnosti koji je bio najbolji reprezent tog narodnog blaga. Ono što je sa današnje vremenske distance moguće reći je to da je Avdo Međedović za američke istraživače bio ličnost svjetske veličine i sa pravom su ga i nazvali bošnjačkim Homerom, a tako ga i danas mnogi nazivaju. Dakle, ne samo da su mu pripisivali brojne epitete i kvalitete, nego su ga stavljali u rang sa najvećim starogrčkim pjesnikom – Homerom. Nažalost, kako su nam Amerikanci morali reći da imamo svog Homera, tako su nam oni pomogli i da se njegovo djelo, tj. ep Ženidba Smailagić Meha, objelodani u štampi. Njegov ep Ženidba Smailagić Meha prvi put je objavljen 1974. godine na engleskom jeziku, a prevod u Bosni i Hercegovini priredio je i objavio dr. Enes Kujundžić, 1987. godine, što je čak trinaest godina kasnije. Svoju treću objavu ep je doživio 1994. godine u Njemačkoj, što je dvadeset godina od objavljivanja prvog izdanja na engleskom jeziku.

Mlađi društveni stalež nema značajniji uvid i znanje o ovom znamenitom epskom pjevaču, a sve ukazuje na to da se vidici o njemu sve manje šire, jer ne samo da se o Avdi Međedoviću u školama izučava malo ili skoro nikako, nego nema ni značajnijih obilježja koja bi podsjećala na ovog našeg (i svjetskog!) epskog pjevača, a koji svakako to zaslužuje. Stoga se nadam da će ovaj rad dati barem skroman doprinos u afirmaciji bošnjačke usmene tradicije i njenog predstavnika Avde Međedovića te da će potpomoći da se iniciraju naučna istraživanja u oblasti narodnog usmenog stvaralaštva, jer smatram da ima vremena da se ono spasi od mogućeg zaborava.

Avdo Međedović je umro u dubokoj starosti od oko 80 godina kao skroman i siromašan čovjek kakav je i bio za života, 1955. godine. Pokopan je u svom rodnom mjestu, u Obrovu kod Bijelog Polja, a na nišanu je pored imena i prezimena uklesan i datum rođenja – 22. 5. 1886. godine – iako nema pouzdanih podataka o tom datumu. Mjesto gdje je Međedović pokopan bitno je uredila Matica Bošnjaka – Društvo za

kulturu, znanost i umjetnost Sandžaka, na čijem čelu se nalazi profesor Šefket Krčić, koji se zalagao i zalaže za afirmaciju djela i ličnosti Avde Međedovića.

O prisustvu orijentalizama

Avdo Međedović rođen je u mjestu u kojem su orijentalizmi (a od njih najviše turcizmi), dolaskom Osmanlija na naše prostore, ušli u svakodnevni govor. Još u ranoj mladosti svog života upoznao se sa izgovorom i značenjem mnogih takvih riječi. Upoznavajući se sa turskim, arapskim i perzijskim jezikom tokom službovanja u turskoj vojsci (koje je trajalo punih devet godina) preuzeo je brojne riječi koje vode porijeklo iz tih jezika i svakodnevno ih upotrebljavao u govoru, što će se bitno odraziti na njegov cjelokupni epski opus. Kako u to vrijeme još uvijek nije postojala adekvatna literatura iz te oblasti ili je bila rijetka i teško dostupna, američki naučnici Parry i Lord su vrlo često nailazili na otežavajuće okolnosti za razumijevanje Međedovićevih pjesama. Međutim, oni su pokazali ogromno interesovanje za značenje brojnih riječi orijentalnog porijekla iz njegovih pjesama, što ima posebno značenje kao važan pomoćni rad za jasnije razumijevanje narodne književnosti uopće, a posebno njegovog opusa. Znamo da je poprilično veliki broj istočnjačkih riječi pruzet iz orijentalnih jezika u narodne govore naših prostora pa tako i Sandžaka. Turci su došli kao nosioci jednog posve novog društvenog i državnog uređenja te kao nosioci islamske kulture. Stoga se mnogo novih pojmova pojavilo u samom jeziku. To je osnovni i opći uzrok prisutnosti orijentalnih riječi (turcizama, arabizma i perzizama) u usmenoj narodnoj književnosti, a, samim tim, i u epskom opusu Avde Međedovića.

Abstract

This thesis will present some texts which consist of recorded conversations with an epic poet Avdo Međedović. I will view them from two compatible aspects: generally, from the aspect of an oral saying in the form of an interview and the aspect of autopoetics statements from which we derive the necessary information and we map one general poetics of Međedović's narration in verse. In search of attempts to reconstruct Homer's composition technique, his two famous epic poems - *Iliad* and *Odyssey* - the road brought Parrya to Bijelo Polje (Sandzak), where he met the epic singer Avdo Međedović, who will later represent the most prominent example of the Bosniak national tradition. Thanks to the material that, firstly, Parry, and then Lord and other researchers gathered mainly from Bosniak epic singers in Sandzak today at Harvard University there is *The Milman Parry Collection*, or *Parry's collection*, in which numerous texts are preserved, which today are invaluable for exploring this kind of traditional heritage. The overall material is in *The Milman Parry Collection*, and it is saved in two basic collections: *Milman Parry Songs* and *Albert B. Lord Songs*. Those texts by its poetic features have enormous value since they describe Avdo Međedović's personality in more detail, his life story, as well as detailed explanation about the form of poems and the way of

performing chosen poems, which can be looked at as a contribution to the understanding of the author's poetics. Also, the emphasis is put on his poems from a linguistic aspect - meanings to many Turkish loanwords and less known words are given. I will single out the basic poetic features: what is important for an epic poet when it comes to an epic poem, an epic hero, an epic event, a way of „ornamenting“ the song itself (a technique of forming the song). The conversations about the life of Avdo Međedović will be analyzed in detail in order to establish the biography of this poet.

Key words: Avdo Međedović, narration, autopoetics, biography

Literatura

- Buturović, Đenana. *Bosanskomuslimanska usmena epika*. Sarajevo: Institut za književnost/Svjetlost, 1992.
- Buturović, Đenana/Maglajlić, Munib. *Bošnjačka književnost u književnoj kritici*. Sarajevo: Alef, 1998.
- Braun, Maksimilijan. *Srpskohrvatska junačka pjesma*. Beograd: Matica srpska, 2004.
- Čolaković, Zlatan. *Epika Avda Međedovića/The epics of Avdo Međedović*. Podgorica: Almanah, 2007.
- Čolaković, Zlatan/Rojc-Čolaković, Marina. *Mrtva glava jezik progovara*. Podgorica: Almanah, 2004.
- Čubelić, Tvrtko. *Povijest i historija usmene narodne književnosti*. Zagreb, 1990.
- Durić, Rašid. *Junaci epske pjesme Bošnjaka*. Tuzla: Bosanska riječ, 2000.
- Halilović, Senahid. *Bosanski jezik*. Sarajevo: Biblioteka Ključanin, 1991.
- Halilović, Senahid. *Pravopis bosanskoga jezika*. Zenica: Dom štampe, 2004.
- Jahić, Dževad/ Halilović, Senahid/ Palić, Ismail. *Gramatika bosanskoga jezika*. Zenica: Dom štampe, 2000.
- Kujundžić, Enes. *Usmena epika Bošnjaka*. Svjetlost, Sarajevo, 1997.
- Kujundžić, Enes. *Narodna književnost Bošnjaka*. Zenica: Dom štampe, 2001.
- Kunić, Mirsad. *Usmeno pamćenje i zaborav: krajiška epika i njeni junaci*. Tešanj: Centar za kulturu, 2012.
- Lord, Albert B. *Homer, Parry and Huso*. USA, Indiana: Bobbs-Merrill, 1948.
- Lord, Albert B. *Pevač priča*. Beograd: Idea, 1990.
- Lord, Albert B. *Srpskohrvatske junačke pjesme*. Beograd i Kembridž: SANU, Harvard University Press, 1953.
- Maglajlić, Munib. *Bosanski „pevač priča“ i njegov junački ep*. Sarajevo: Odjek, 1988.
- Međedović, Avdo. *Ženidba Smailagić Meha*. Novi Pazar: El-Kelimeh, 2010.
- Minjović, Dušica. *Avdo Međedović na raskršću reprodukcije i kreacije*. Podgorica: Almanah, 2002.
- Parry, Adam. *The Making of Homeric Verse: The Collected Papers of Milman Parry*. New York, Oxford: Oxford University Press, 1987.
- Parry, Milman. *The Making of Homeric Verse*. Oxford, 1971.
- Schmaus, Alois. *Studije o krajiškoj epici*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1953.
- Škaljić, Abdulah. *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*. Sarajevo: Svjetlost, 1966.